

Mgr. Pál Tibor

ADATGYŰJTÉS ÁLLAMI SEGÉDLETTEL

A TARTOMÁNYI KÉPVISELŐHÁZ IGAZSÁGMEGÁLLAPÍTÓ BIZOTTSÁGÁNAK MUNKÁJÁRÓL¹

Több mint fél évszázaddal a második világháború után, 2001. január 22-én alakult meg Újvidéken a Tartományi Képviselőház különbizottsága, amit a 2000. októberében megválasztott és megalakult parlament december 21-ei ülésén határozott el. A bizottság feladata és célja összeállítani az 1941 és 1945 között ártatlanul kivégzett vajdasági polgárok névsorát és az atrocitásokat elkövetők kilétét. Emellett a feladatok közé tartozik még az említett időszakban lezajlott eseményekről, valamint műemlékrombolásokról stb. feltárni az igazságot.

A feladatok meghatározásakor az indoklás az volt, hogy a II. világháború idején a mai Vajdaság területén lezajlott eseményekről szóló igazság feltárására azért van szükség, hogy ezekkel az eseményekkel ne lehessen többé „*manipulálni napi politikai okokból*”.² Az alakuló ülésen az is elhangzott, a bizottság munkájának alapelve az lesz, hogy „*nincs kollektív bűnösség, csak egyéni*”, tehát egész nemzeti közösségeket vagy népeket nem lehet vádolni a történelemért, hanem csak egyéneket.

A bizottságnak 13 tagja van. Párthovatartozás szerint a megoszlás a következő: a Szerbiai Kereszténydemokrata Pártnak (DHSS), az Új Demokráciának (ND), a Szociáldemokráciának (SD), a Vajdasági Reformpártnak (RDSV), a Demokrata Pártnak (DS) és a Vajdasági Magyar Demokrata Pártnak (VMDP) egy-egy képviselője, míg a Szerbiai Demokrata Pártnak (DSS) és a Vajdasági Szociáldemokrata Ligának két-két és a Vajdasági Magyar Szövetségnek (VMSZ) három képviselője tagja az Igazságmegállapító Bizottságnak. A bizottság elnöke dr. Dragoljub Živković egyetemi tanár (DHSS). Őt a Képviselőház nevezte ki e tisztségre, míg alelnököt a bizottság saját soraiból választott Milan Micić (SD) személyében.³

¹ A bizottság teljes neve szerbül: ANKETNI ODBOR ZA UTVRĐIVANJE ISTINE O DOGAĐAJIMA U PERIODU OD 1941. DO 1945. GODINE U VOJVODINI

² Zapisnik sa 1. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini Skupštine AP Vojvodine održane 22. januara 2001. godine

³ Zapisnik sa 4. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini, održane 2. aprila 2001. godine

A bizottság még az alakuló ülésén elfogadta és meghatározta azokat az elveket, amelyek alapján folyhat majd a továbbiakban a kutatás és a begyűjtött adatok feldolgozása. Ezek az elvek a következők:

- nincs kollektív bűnösség nemzeti és egyéb hovatartozás alapján az 1941–45 között lezajlott eseményekben,
- minden elkövetett bűn egyéni, sem az áldozat, sem a tettes nem egy egész nemzetet képvisel,
- az 1941–45 között elkövetett bűnök ideológiai (náci, kommunista) indíttatásúak és jellegűek voltak, s ebben az időben a nemzeti- és vallási meggyőződés is sok esetben áldozatául esett az ideológiának,
- a kutatás feladata megállapítani a tettesek és az áldozatok kilétét, nevét,
- a kutatás és az adatok feldolgozása folyamán minden felmerülő kérdést a tények és nem az érzelmek alapján kell kikutatni és megvilágítani,
- az Igazságmegállapító Bizottság nevében az elkövetőkben a nyilvánosság előtt az elnök, alelnök vagy a Bizottság valamely felhatalmazott tagja nyilatkozhat.⁴

Alakulása évében a bizottság összesen nyolc ülést tartott, amelyek témája a kutatások megszervezése és annak az intézménynek a felkeresése volt, amely ezt a feladatot el tudja látni. Az első javaslat természetesen az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Történelem Tanszékére esett. Emellett, mint a projekt lehetséges kivitelezője, megjelent a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia neve is. A Történelem Tanszék a bizottság felkérésének eleget tett, s írásban beadott egy tervezetet a munka menetéről és annak pénzeléséről. A 2001. február 22-én megtartott bizottsági ülésen jelen volt dr. Ranko Končar tanszékvezető tanár és dr. Aleksandar Kasaš egyetemi tanár, akik e tervet részletesen elmagyarázták, és utalva a projekt fontosságára és összetettségére kiemelték, hogy a Tanszéknek a legfontosabb e munka során, hogy az „tudományos jellegű”, a végtermék pedig, egy a kutatásokat és az eredményeket átfogó monográfia megjelentetése legyen. A Tanszék képviselői kiemelték azt is, hogy az intézménynek van kellő számú felkészült szakembere a téma feldolgozásához.⁵ A bizottság tagjai elvben az első megbeszélés alapján elfogadták, hogy a Tanszék vegye át a munkálatokat. Miután azonban az intézmény eljutatta a konkrét pénzügyi

⁴ Informacija o dosadašnjem radu Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini. E sorok írója is, mint a bizottság tagja a 2003. június 5-i Óbecsén megtartott ülésen kapott felhatalmazást arra, hogy e beszámolójával részt vegyen a VMTT által 2003. október 24/25-én Újvidéken tartandó konferencián.

⁵ Zapisnik sa 3. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini, održane 22. februara 2001. godine

keretervét, azt a bizottság következő ülésén egyes tagok már nyíltan elleneztek, mondván, hogy a kutatások első évére kért 1.100.000 dinár hatalmas összeg, és mivel azt olcsóbban is meg lehet csinálni, a javaslat elfogadhatatlan. Sőt, még a Tanszék kompetenciáját is kétségbe vonták, munkatársainak ideológiai beállítottságát is boncolgatták.⁶ Ezek után a Történelem Tanszék visszavonult, a bizottság pedig igen nehéz helyzetbe került.

A bizottság ilyenfajta döntése voltaképpen nagy kárt okozott a további munka menetében, hiszen késleltette a kutatások megindítását. Hónapok múltak el meddő ülésezésekkel, mire valami mozdult, még ha felemásan is. Időközben 2001 májusában a bizottság a sajtóban pályázatot jelentetett meg, hogy talán jelentkezik valamilyen intézmény vagy kutatócsoport a projekt véghezvitelére.⁷ Ahogyan ez várható is volt, a pályázatra nem jelentkezett senki sem. Végül a bizottság szavazattöbbséggel a 2001 júniusában tartott ülésén az elnök, dr. Dragoljub Živković egyetemi tanár javaslatára úgy döntött, hogy saját maga fogja felvállalni (külső munkatársak, adatgyűjtők alkalmazásával) a kutatásokat. Ez újabb hiba volt, mert a bizottság tagjainak nagy többsége nem történész, de legalább az adatgyűjtés, úgy-ahogy, megindult. Így, már az év nyarán, a bizottság három történész tagja és elnöke kutatásokat és megbeszéléseket folytatott anyaggyűjtés céljából budapesti (*Hadtörténeti Levéltár, Magyar Országos Levéltár*), zágrábi (*Állami Levéltár*), belgrádi (*Állami Levéltár, Muzej jevrejskih žrtava, Muzej genocida, Vojnoistorijski Arhiv, Muzej istorije Jugoslavije*), továbbá vajdasági levéltárakban és múzeumokban (Zombor, Szabadka, Nagybecskerek, Kikinda, Ruma, Sremska Mitrovica, Versec és Fehértemplom).⁸

A 2001-es évben elkészült két úrlap is, amelyek alapján megindulhatott az adatgyűjtés.⁹ A kezdeti becslések szerint az áldozatok száma kb. 100-140.000 ezer lehetett. A munka (elsősorban a terepen) 2001 vége felé végre beindult. A mind több adat, amelyre az alkalmazott biztosok időközben rábukkantak, azt eredményezte, hogy folyamatosan bővült az adatbiztosok száma. Az úrlapokat az adatgyűjtők elsősorban a

⁶ Zapisnik sa 4. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine od 1941. do 1945. godine, održane 2. aprila 2001. godine

⁷ Zapisnici sa 5., 6. i 7. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine održanih 14. maja, 21. maja i 12. juna 2001. godine

⁸ Pal Tibor, *Izveštaj o obavljanim istraživanjima u budimpeštanskim arhivima*, Novi Sad, 27. 08. 2001.; Zapisnik sa 9. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine održane 19. novembra 2001. godine; *Izveštaj o radu između 9. i 10. sednice odbora; Pregled poseta arhivima i muzejima Vojvodine iz 2001. godine*

⁹ *Upitnik za prikupljanje podataka o žrtvama; Popis spomenika kulture stradalih tokom II svetskog rata (1941–1945) u Vojvodini* (mellékletek) – Ezek az úrlapok a szerb mellet elkészültek magyarul is.

még élő tanúk vallomásai, s kisebb mértékben a levéltári és múzeumi anyagban fellelhető adatok alapján töltötték ki.

A 2002-es évben a bizottság további hét ülést tartott, amelyeknek témája többnyire az adatgyűjtés további megszervezése, a begyűjtött adatok tárolása és a munka további menetéhez szükséges pénzeszközök beszerzése volt. Az adatok rendszerezésével, tárolásával a Vajdasági Múzeum munkatársai lettek megbízva. A múzeumban egy komputeres adatbázis lett létrehozva, ahol a terepről befutó adatok helyet kapnak ma is.

A 2002-es év vége felé a bizottsági üléseken felmerült az a kérdés is, hogy mit kezdeni az adatokkal és hogyan feldolgozni, publikálni a begyűjtött anyagot. 2003-ban a bizottság ezzel a kérdéssel foglalkozott legtöbbit, de szó volt a Vajdaságból kitelepített dunamenti németekkel való további együttműködésről is. A nyár folyamán a bizottság egy küldöttsége (dr. Dragoljub Živković és Milan Micić), látogatást tett Németországban (Ulm, München).¹⁰

Az Igazságmegállapító Bizottság sorrendben utolsó, 20. ülését 2003. október 17-én tartotta. Több fontos döntés született a további munka folyamatát illetően. Ezek közé tartoznak a következők: az adatgyűjtés 2003 december végével lezárul (a legutóbbi ülésig kb. 85.000 áldozat adatai gyűltek össze), a begyűjtött adatokat rendszerezve 2004. január folyamán eljuttatják az időközben megalakítandó kutatóknak, azaz az adatokat feldolgozó történész és egyéb szakemberekből álló csoport tagjainak, a kéziratok leadásának határideje 2004. április 30. Ezek után kerülne sor egy a Vajdasági Képviselőház által megrendezendő tudományos konferenciára, míg az Igazságmegállapító Bizottság munkáját átfogó jelentés a Képviselőház júniusi ülésén kerülne a képviselők elé elfogadás céljából. Az elkövetkező év nyarán történne meg a szerzők által megírt anyag véleményezése, fordítása magyarra és németre, de szükség szerint más nemzetiségi ill. világnyelvre is, és azt követné a kézirat megjelentetése több kötetben. A terv szerint négy kötetről lenne szó. Az elsőben a tanulmányok, a második és harmadik kötetben az áldozatok és a megnevezett bűnösök személyi adatai, a negyedik kötetben az eddig megjelentett és meg nem jelentetett források, kéziratok, tanulmányok, monográfiák stb. jegyzéke lenne publikálva.¹¹

¹⁰ Zapisnici sa 17., 18. i 19. sednice Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941–1945. godine u Vojvodini, održanih 8. maja, 5. juna i 4. septembra 2003. godine

¹¹ Prof. dr. Dragoljub Živković, *Metodologija analize podataka*. E rövid tanulmányában a bizottság elnöke felvázolta az adatokat feldolgozó szakemberek részére azokat a szempontokat, amelyek alapján kell elkészíteni a tanulmányokat. Ezek röviden a következők: a tanulmányok kb. három szerzői ív terjedelműek kell, hogy legyenek, a tanulmányíró csak azokat az adatokat használhatja, amelyeket az Igazságmegállapító Bizottságtól kap, vagy amelyeket az jóváhagyott, a tanulmányoknak csak azokkal az

Az Igazságmegállapító Bizottság munkájának napjainkig gyakorlati politikai eredményei is voltak, még ha csak nyilatkozatok formájában is. A Vajdasági Képviselőház 2003. február 28-án tartott ülésén határozatban mondta ki, hogy „*nincs kollektív bűnösség, a háborúban elkövetett bűnök egyéniek*”.¹² E határozat igazi értelmét azonban csak akkor tudná elérni, ha ezt a jelenlegi államszövetség (Szerbia és Montenegró) parlamentje is törvénybe iktatná, sőt vele együtt ezt tennék a volt Jugoszlávia utódállamainak a parlamentjei is, hiszen a kollektív bűnösségről szóló törvény – amelyet a II. világháború után hozott meg az új, szocialista Jugoszlávia képviselőháza – az AVNOJ-i (JNAFT) határozatokban gyökerezik, s annak meghozatalában a mai utódállamok akkori képviselői is kivették részüket. A volt Jugoszlávia vagyonelosztása kapcsán nem csak jogok, hanem kötelezettségek is léteznek. Továbbá a Tartományi Képviselőház ebben az évben még két olyan döntést hozott, amelyek köthetőek az Igazságmegállapító Bizottság munkájában is. A 2003. május 15-ei ülésén (a 22. ülés április 22-én kezdődött el) határozat született, arról, hogy a Képviselőház javaslattal fordul Szerbia kormányához, hogy a privatizáció során ne kerüljenek eladásra azok az ingatlanok, amelyeket a kollektív bűnösségről szóló törvény értelmében vettek el korábbi tulajdonosaiktól 1944–45-ben.¹³ A Képviselőház 2003. október 23-ai ülésén nagy szavazattöbbséggel fogadta el a vagyon-visszazármaztatásról szóló törvényjavaslatot,¹⁴ s Szerbia Képviselőházának továbbította törvényerőre emelés céljából. Tekintettel a napjainkban zajló parlamenti válságra, ez a feladat már az új összetételű Képviselőházra vár.

Végül annyit még érdemes megjegyezni, hogy a korábban tabu témának számító múltbeli kérdések mind többször jelen vannak a közéletben, s az Igazságmegállapító Bizottság tagjai kifejezték abbéli reményüket, hogy attól függetlenül, vajon a bizottságnak sikerül-e vagy sem teljesen befejezni munkáját, az elkövetkező választások után összeülő Tartományi Képviselőháznak is feladata lesz egy ilyen bizottság létrehozása és működtetése. Hiszen a munka csak elkezdődött, s még mindig maradt sok feldolgozni való. Az 1945 utáni időszakról – amelynek a kutatása még el sem kezdődött – nem is beszélve.

áldozatokkal kell foglalkozni, akik vajdaságiak voltak, a tanulmányok az összes áldozattal kell hogy foglalkozzanak, miközben meg kell hogy állapítsák az áldozatok nemzeti-, vallási-, szociális stb. hovatartozását, a tanulmányoknak ki kell emelniük az ártatlan áldozatokat, minden következtetésnek tényeken kell alapulni, az analíziseknek tudományos megalapozottsággal kell bírni, egyetlen szerző sem jelentetheti meg munkáját, mint résztanulmányt, hanem csak a többi tanulmánnyal együtt.

¹² *Zapisnik sa 21. sednice Skupštine AP Vojvodine održane 28. februara 2003. godine*

¹³ *Zapisnik sa 22. sednice Skupštine AP Vojvodine održane 22. aprila i 15. maja 2003. godine*

¹⁴ *Zapisnik sa 25. sednice Skupštine AP Vojvodine održane 23. oktobra 2003. godine*

Народно ослободилачки одбор ала.
Бр. 89
30 новембра 1944 год.

КОМАНДА НЕСТА ГРАД СЕНТА

С е н т а .

У смислу ваљег акта бр.212/1944 год. достављамо податке о бројном стању односа словенског становништва према несловенском.

СМРТ СЛОВЕНЦУ - СМРТА ПУТ

Секретар Н.О.О.

[Signature]

Председник Н.О.О.

[Signature]

A titói hatalomtartók nyomban megérkezésük után népszámlálást tartottak. Az adai jelentésből megérteni, hogy a legfontosabb szempont a szláv és a nem szláv lakosság arányának megállapítása volt.

STATISTIČKI PRIKAZ STANOVNIŠTVA U %

КОМАНДА СУБОТИЦКОГ ПОДРУЧЈА:

Ukupno stanov. 1941g.	%	danas %	gubitak %
Slovena	163:223	148:926	14:297 8:75
Nemaca	34:897	21:37	26:628 17:87 8:269 23:68 5:06
Madjara	7:485	4:58	4:183 2:72 3:302 44:08 2:02
Ostali neslovena	117:388	71:91	117584 78:95 1:196 0:16+0:02
	3:453	2:11	531 0:34 2:922 84:65 1:78

КОМАНДА НОВОСАДСКОГ ПОДРУЧЈА:

Ukupno stanov. 1941g.	%	danas %	gubitak %
Slovena	134:212	97:151	37:061 27:61%
Nemaca	73:653	54:87%	66:234 68:17 7:419 10:07 5:52
Madjara	44:939	33:48	15:056 15:49 29:883 66:50 22:26
Ostalih neslovena	14:722	10:56	13:708 16:16 1:986 13:69+ 0:73
	898	0:66	153 0:15 745 84:07 0:55

КОМАНДА СТАРОБОЈИТСКОГ ПОДРУЧЈА:

Ukupno stanov. 1941g.	%	danas %	gubitak %
Slovena	115:465	64:719	56:05%
Nemaca	10:301	8:92	
Madjara	39:791	34:47	
Ostali neslovena	654	0:54	

КОМАНДА МЕСТА НОВИ САД:

Ukupno stanov. 1941g.	%	danas %	gubitak %
Slovena	69:000	41:000	28:000 40:57%
Nemaca	41:250	59:78%	24:980 60:92%
Madjara	7:800	11:30	1:600 3:90 6:200 79:48 1:58
Ostalih neslovena	16:000	23:18	34:000 34:14 2:000 12:50 2:86
	3:950	5:72	420 1:02 3:530 89:07 5:41

КОМАНДА МЕСТА СУБОТИЦА:

Ukupno stanov. 1941g.	%	danas %	gubitak %
Slovena	100:058	90:375	9:683 9:67%
Nemaca	55:891	55:85%	52:419 58:01% 3:472 6:21 3:46
Madjara	1:965	1:90	1:043 1:15 922 46:90 0:92
Ostali neslovena	38:355	38:31	36:671 40:56 1:664 4:33 1:66
	3:867	3:84	242 0:25 3:625 93:85 3:62
Ukupno neslovena	44:167	44:13	37:956 41:98 6:209 14:06 6:20

A fenti utasítás szerint készült kimutatások